

Urednik

Zoran Hamović

Likovni urednik

Svetlana Volic

© Clio, 2013. Sva prava za izdanje na srpskom jeziku zadržana.
Ova publikacija, u celini ili delovima, ne sme se umnožavati, preštampanavati, pohranjivati u memoriju kompjutera ili na bilo koji način prenositi – elektronski, mehanički, fotokopiranjem, snimanjem ili na drugi način – niti može na bilo koji način ili bilo kojim sredstvima biti distribuirana bez odobrenja izdavača.

traduki ^T

Izdavanje ovog dela podržao je TRADUKI, književna mreža koju čine Savezno ministarstvo za evropske i internacionalne poslove Austrije, Ministarstvo inostranih poslova Nemačke, Švajcarska fondacija za kulturu „Pro Helvecija”, „KulturKontakt Austrija”, Gete institut, Javna agencija za knjigu Republike Slovenije, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Resor za kulturu Vlade Kneževine Lihtenštajn, Fondacija za kulturu Lihtenštajna i Fondacija „S. Fišer”.

Naslov originala

Michael Martens

Heldensuche

Die Geschichte des Soldaten, der nicht töten wollte

© Paul Zsolnay Verlag, Wien 2011

© copyright of the translation: S. Fischer Foundation by order of TRADUKI

Mihael Martens

U potrazi za junakom

Priča o vojniku koji nije hteo da ubije

Prevela s nemačkog
Maja Anastasijević

Beograd, 2013

Ključaonica od prašine

Kada bismo bili prinuđeni da sami sebi dokazujemo istinitost uvreženih uverenja, bio bi to posao bez kraja i konca. Istrošili bismo sve svoje snage u potrazi za elementarnim dokazima, ne ostvarivši pri tom nikakav napredak. Budući da zbog kratkog života i ograničenosti uma nemamo ni vremena ni sposobnosti da ovo sprovedemo u delo, ne preostaje nam ništa drugo nego da prihvatimo kao obrazloženje veliki broj činjenica i mišljenja, za čije istraživanje i proveravanje sami nismo imali ni vremena ni snage (...). Prema tome, mi moramo da biramo između različitih ljudskih uverenja i mnoga od njih prihvatimo bez diskusije kako bismo uspešnije preispitali ona malo brojna koja smo odlučili da istražimo.

Aleksis de Tokvil

1

Hitler izgleda kao i uvek

Gospodin Šulc je došao kolima, mada ga je lekar još pre mnogo godina opomenuo da više ne bi trebalo da vozi. Ipak je već uveliko zagazio u devedesete, rekao mu je lekar, oči ga više ne služe najbolje, i osećaj utrnulosti u ruci mora ozbiljno da shvati, osim toga, ni najbolji slušni aparat na svetu ne može da zameni par zdravih ušiju. Možda je lekar i u pravu, ali nesreća se nije desila njegovom krivicom, kaže Šulc. Kretao se putem iz Ečajda i hteo je da skrene, uzgred budi rečeno, bilo je predivno sunčano vreme. Levo – nema nikoga, desno – nema nikoga i vozi. A onda je iznenada niotkuda dojurio automobil prema njemu. Ali istinska nepravda se dogodila tek na sudu. Advokatica nije otvorila usta, verovatno nije imala pojma. Ni sudinica nije imala pojma, pa su ga zaista osudili: kazna šezdeset evra. Ali neće moći. Našao je, dakle, novu advokaticu i žalio se na presudu. Sve iz početka, teraće do Višeg pokrajinskog suda, ako treba, i do Karlsruhea*. Ali, da ne poveruješ – žalba mu je odbijena i na kraju ga je sve to, umesto šezdeset, koštalo dve

---

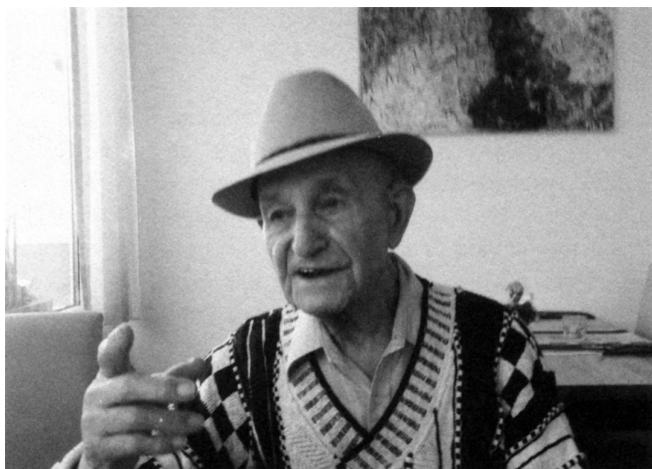
* Sedište Saveznog ustavnog suda Nemačke. – *Prim. prev.*

hiljade evra. Samo je nova advokatica uzela sedamsto evra za to što ni ona ništa nije rekla. Uostalom, ograbotina na limariji nije od nesreće. To mu se desilo prilikom parkiranja. Odjednom se tu stvorila kamenčina, nikada ranije nije bila tu.

Nojštatt/Vid je malo mesto u pokrajini Rajna-Palatinat. Vid je pritoka Rajne, pa je zbog toga u pokrajinskom Zakonu o vodama (tako nešto zaista postoji) neponovljivim jezikom nemačke birokratije, čija je luterovska sposobnost izmišljanja novih reči uglavnom potcenjena, opevana kao *voda drugog reda*. Grad na obalama ove vode drugog reda nemačka je provincija prvog reda: ima odlično organizovanu upravu, toplotnu izolaciju, sanirane energetske sisteme, proizvodnju solarne energije, miran saobraćaj, stanovništvo se prevozi biciklima i sortira smeće, osim toga, grad ima sekretarijat za ravnopravnost među polovima, a po porudžbini ispunjava uslove za organizovanje takmičenja u kuglanju. Tu živi Valter Šulc, rođen 1915. godine. Naišao sam na njegovo ime u novinskim člancima iz sedamdesetih godina. Kada sam saznao da je još živ, odmah sam stupio u vezu s njim i pitao ga da li bi bio spreman da govori o sudbini svog brata. Valter Šulc je odgovorio da nije smeo ni da se nada da će posle toliko vremena ponovo nešto čuti o tom slučaju. Naravno da želi da priča o svemu.

Sreli smo se kada je od događaja prošlo gotovo sedam decenija, ali Valter Šulc se i posle svih tih godina pitao zašto je njegov brat tada želeo da bude ubijen. Zemlja u kojoj je Jozef Šulc našao smrt, mada je mogao da je izbegne, odavno više ne postoji, ali spomenici podignuti u njegovu čast i dalje stoje, čak i jedna ulica nosi njegovo ime. Brat je tamo poznat, nisu ga zaboravili.

Valter Šulc: „Zašto nije pucao u vazduh?“

Gospodin Šulc ipak nije mogao da shvati zašto je njegov brat više voleo da umre nego da se sam ubije. Zašto nije pucao u vazduh? Niko to ne bi primetio. Preživeo bi taj dan i uz malo sreće bi se vratio iz rata.

Dogovorili smo se da se nađemo u jednom restoranu u centru Nojštata. Sa štapom i šeširom, Valter Šulc veoma opreznim koracima hoda po svetlu u kome već decenijama gotovo više niko ne nosi šešir poput njegovog. Za vreme ručka ne skida šešir i priča o svojoj porodici. Otac mu je poginuo u aprilu 1915. u Drugoj bici kod Ipra. Valter, najmlađe od troje dece u porodici Šulc iz Dortmunda, nije imao ni četiri nedelje kada je iz Flandrije stigla vest o očevoj smrti. Majka se više nije udavala i sama je podizala decu. Zaposlila se u Vupertalu

kao spremačica, a uveče je do kasno u noć plela šalove i čarape po porudžbini. Bilo joj je lakše tek kada joj se stariji sin Jozef zaposlio kao dekorater izloga i počeo da donosi novac kući. Ali nije prošlo mnogo vremena pre nego što je rat, koji je Berti Šulc već uzeo muža, posegnuo i za njenim sinovima.

Valter Šulc čuva uspomenu na to vreme u dva albuma. Jedan nosi naziv „Radni logor IV Istočna Pomeranija”. To je album sa odštampanim stranicama poput onih u koje se lepe sličice fudbalskih zvezda. Doduše, i u albumu „Istočna Pomeranija” ima fotografija mladih, atleški građenih mladića, samo što oni ne igraju fudbal, već kopaju rovove, prekopavaju zemlju, rade jutarnju gimnastiku, marširaju pod teškim teretom, sipaju supu, egzerciraju, salutiraju, stoje u stavu mirno, izvode počasni pozdrav lopatom, podnose izveštaj. Slike su snimljene 1936, kada je Šulc mobilisan za radnu obavezu. Na jednoj fotografiji na prvoj strani oko 200 muškaraca stoje ispred velike hale, na čijem zidu se jasno uočava natpis „Rad oplemenjuje”.

Druga slika je portret mladog Valtera Šulca, sa posvetom njegovog tadašnjeg zapovednika u dnu: „Živi dosledno – hrabro se bori – umri sa osmehom!” Tu je i pesma: „Vredni smo bili godine ove/orali zemlju za njive nove/u danima punim teškog rada/po kiši i zimi, vrelina kad vlada/dok kupasmo se u sopstvenom znoju/nađosmo sebe i otadžbinu svoju/i ako se raštrkamo po svetu celom/uz nas će logor vazda biti/a barjak će se kraj naših glava viti.”

Pretnja iz poslednjih stihova se obistinila. Ono što je usledilo radom oplemenjeni Šulc ovekovečio je u drugom albumu. Na povezu od tamnosmeđeg skaja je srebrni orao, koji je desnom kandžom zgrabio kukasti krst

i zamahuje krilima pre nego što će odleteti sa svojim neobičnim plenom. Ispod orla, koji, po svemu sudeći, hrani svoje potomstvo kukastim krstovima, stoji natpis: *Moje vojničko doba*. Album sa orlom je priča o kaplaru Valteru Šulcu, mobilisanom u kopnene snage Luftwaffe*, koji je u prvo vreme bio stacioniran na aerodromu Bon-Hangelar. Kada je Hitler jednom prilikom došao u Hangelar, Šulc je uspeo da ga fotografiše izbliza. Na slici Hitler nosi svetao mantil i izgleda kao i uvek.

Rat je zatekao kaplara Šulca u Vupertalu, gde je bio u poseti majci. Stigao je u vidu telegrama: „Odmah se vratite u jedinicu, 1. odred.” Telegram je poslat 24. avgusta 1939. godine u 14.45, nedelju dana pre napada na Poljsku. Bio je to jedini telegram koji je Valter Šulc ikada primio, pa ga je zalepio u album sa srebrnim orlom. Umesto mladića iz Istočne Pomeranije nagih do pasa, u njemu se može videti mnoštvo obučenih muškaraca s puškama. U Francuskoj je Šulc slikao i uništene mostove i gradove, spaljene britanske i francuske tenkove, kao i dvorac kod Ruana i jednog zarobljenog francuskog vojnika. To nije bio prvi Francuz koga je video u svom životu, ali prvi crnac jeste. Crnac se smeši u aparat, možda misli da je za njega rat završen. Zatim fotografije obale Atlantika i baze. Uredno postavljeni stolovi s belim stolnjacima, ukrašeni cvećem. Još uvek je to bio lep rat s dobrim vinom i kolačima za desert. Posle nekoliko strana, odjednom vidimo Šulca u Bugarskoj. Njegova jedinica je iz Sofije trebalo da bude prekomandovana na grčku granicu, a zatim u Afriku. Iz nekog razloga je, međutim, stigla samo do bugarskog provincijskog gra-

---

* Nemačko ratno vazduhoplovstvo. – *Prim. prev.*

da Razgrada, udaljenijeg od Afrike nego Sofija. Na putu za Razgrad, naišli su na Ciganku koja im je pokazala obnažene grudi. Šulc je i to snimio. Ciganka je podigla bluzu, razotkrivši svoje ispijeno telo, a oko nje se skupilo dvadesetak vojnika, koji se smeju. Neki je samo zainteresovano posmatraju. Jedan je okrenuo glavu.

Posle ove avanture, kaplar Šulc je, međutim, umesto u Africi, završio u Rusiji, na aerodromu kod Smolenska. Tamo više nije imao vremena za slikanje. Krajem 1941. u Smolensku je primio vest o bratovljevoj smrti. Kako kaže, majci i njemu su prećutali detalje o okolnostima pod kojima je stradao. „Jozef je navodno poginuo kao heroj, boreći se za Nemačku. Tek posle trideset godina saznao sam šta se stvarno dogodilo. Majka mi je umrla mnogo godina ranije.” Od tada, kaže, ne prođe gotovo nijedan dan, a da ne razmišlja o smrti svog brata.

„Ne znam zašto je Jozef tada tako postupio. To je za mene zagonetka.”

Nije bilo nikakvih nagoveštaja?

„Ne. Jozef je bio miran čovek, ali nije bio depresivan. Znao je da bude i veoma veseo kad smo nešto slavili. Svirao je klavir, sam je to naučio u zanatskoj školi u Vupertalu. Voleo je i da slika. Kopirao je dela starih holandskih majstora, radio je to veoma dobro.”

Nikada nije rekao ništa što je moglo da nagovesti njegov kasniji postupak?

„Ne. Ne bih mogao čak ni da tvrdim da je ranije bio junak. Nije to bio. Nije bio ni naprasit, niti nepromišljen. Nikada nije bio kavgadžija, naprotiv. Bio je blage naravi.”

Da li bar možete da pretpostavite zašto je vaš brat tako postupio?

„Nije mogao nikome ništa da učini nažao. Možda zato. Ali, u stvari, ni dan-danas ne znam zašto. Ne mogu da zamislim šta ga je na to nateralo.”

U nekim novinskim člancima je pisalo da je bio protiv Hitlera.

„Ne, sasvim sigurno nije. Bio je običan građanin.”

Postoje li još njegova pisma?

„Ne. Njegova pisma su bila kod majke u Germanenstraseu. Stan je pogodila bomba i potpuno je izgoreo. I naš orman s pločama. Imali smo više od 200 ploča, Richard Tauber i tako to.”

Posle ručka, u njegovom stanu, Valter Šulc je seдео za stolom u dnevnoj sobi, iza hrpe dokumenata o bratovljevom slučaju koje je decenijama skupljao. Osim novinskih članaka, sačuvao je i pisma poslanika Bundestaga koji je sedamdesetih godina pokušao da obelodani istinu. „Taj poslanik je poslao gomilu dopisa na sva moguća mesta, ali onda je najednom čitava stvar obustavljena. Nikada nisam shvatio zašto nisu ispitali pripadnike streljačkog voda koji je izvršio pogubljenje. Tada su još bili živi”, rekao je Šulc. Uzeo je s hrpe stari list hartije, oprezno ga otvorio i rekao: „Ovim je sve počelo.” Bilo je to obaveštenje o smrti s datumom 9. avgust 1941, poslato s vojne pošte broj 42 386 C. U njemu obaveštavaju Bertu Šulc da joj je sin poginuo u borbi sa komunistima:

„Njegov grob krasi jednostavan krst! Poginuo je kao heroj! U vatrenom okršaju (...) posle žestoke oružane borbe tane ga je pogodilo u desno plućno krilo. U međuvremenu je stiglo pojačanje, komunistička banda je naterana u beg, a vašem sinu su previli rane. Ali ništa nije moglo da se učini. Smrt je nastupila posle nekoliko minuta.

Šaljemo Vam sledeće predmete iz njegovog vlasništva:

- 1 novčanik sa sadržajem: 12 RM*
- 1 " prazan
- 1 kutija sa priborom za šivenje
- 1 komad sapuna za umivanje
- 1 komad sapuna za brijanje
- 1 grafitna olovka s patentom (posrebrena)
- 1 naočare
- 1 usna harmonika
- 1 makaze
- 1 ručni sat marke Exita
- 1 džepno ogledalo i češalj
- 2 ključa i 1 burma
- razna pisma
- razne fotografije
- pribor za jelo, 4 dela
- 4 maramice
- 1 beležnica
- pisma iz domovine
- 1 pismo za domovinu
- 1 pismo za domovinu

Obaveštenja o svim pitanjima u vezi sa zbrinjavanjem i snabdevanjem spremno će vam dati nadležna služba Vermahta za zbrinjavanje i snabdevanje, čiju adresu možete da saznate u vojnom odseku bilo koje opštine.

Saučestvujemo u Vašem bolu zbog smrti Vašeg sina, koji nam je svima bio drag i odan drug. Nikada ga nećemo zaboraviti.

Potpis: Golub
Poručnik i komandir čete”

---

* Rajhsmarka. – *Prim. prev.*

Pismo je, naravno, bilo laž kako bi se zataškale stvarne okolnosti pod kojima je stradao njegov brat, rekao je Valter Šulc. Ispričao je još dosta toga, ali sada, dok preslušavam snimak, čini mi se da su najvažnije ove tri rečenice: „Ne znam šta bih ja odlučio da sam bio na Jozefovom mestu. Mislim da to ne bih uradio. Ne bih imao hrabrosti.”